

TOPONÍMIA DE VINROMÀ (MURO)

Gabriel Alomar Garau

XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Muro 2006

VINROMÀ: BREU APUNT HISTÒRIC, TOPONOMÀSTIC I GEOGRÀFIC

Amb el nom de Vinromà es designa encara l'àrea de garriga i horts aferrada a la vila de Muro, compresa en el territori que s'estén entre les possessions des Fifers i Son Claret, a la carretera de ses Marjals i Can Picafort. La història de la finca s'ha de començar al temps de la dominació musulmana a Mallorca, moment en què constituïa un rafal,¹ el nom del qual no ha sofert, aparentment, variacions etimològiques importants. És ja conegut que a les Illes Balears es protagonitzaren moviments migratoris i d'assentament humà andalusins a partir de 902-903 d.C. / 290 H. De la islamització formal de *Mayūrqa* en resultà, en un marc d'estabilitat social, una organització o divisió administrativa de l'espai en dotze *ajzā'* o districtes (*yuz'* és el seu singular).² Si el nom arabitzat *Mūruh* designava el *yuz'* constituït pel territori que avui és, en conjunt, Llubí, Maria de la Salut, Muro i Santa Margalida, la procedència àrab del topònim *Vinromà* sembla clara, així com la pertinença de la finca a l'antic empiu d'Hug d'Empúries una vegada finalitzada la violenta conquesta cristiana de l'illa de l'any 1229. La repartició del «botí de guerra», en què de fet es converteix el territori conquerit, es reflecteix en un *Llibre del Repartiment* esdevingut «l'acta legal de liquidació» (Soto, 1984) de la societat musulmana que havia arrelat a *Mayūrqa*. Els estudis d'A. Poveda (1980, 1988) han pogut determinar que, a les Illes Orientals d'Al-Andalus (*al-Jazā'ir ax-Xarqīyya*), «les alqueries i rafals són les formes més habituals d'ocupació de l'espai productiu» i que

¹ Rafal, certament, i no ALQUERIA. RAFAL és la paraula que en català es traduí de l'àrabigo-hispànica *rahal* ('pleta per al ramat', segons el *Vocabulista in arabico*). Escriu Antoni Mas Forners: «Amb el repartiment que seguí a la conquesta catalana de 1229, i com a part d'un procés general a tota l'illa, els termes alqueria i rafal perderen el seu sentit originari i es convertiren en un genèric amb el qual, juntament amb el d'honor, es designaven les tinences de dimensions considerables cedides als beneficiaris o als colons en domini útil o ple». «Alqueria i rafal són els únics apel·latius d'origen andalusí documentats en la documentació del segle XIII per tal de nomenar tinences. Cal fer esment que eren els absolutament majoritaris a la resta de l'illa». A. Mas Forners (2005): «Una aproximació a l'evolució de la nomenclatura i la toponímia de les parcel·les i propietats d'ús agrari i ramader a Santa Margalida», a H. Planisi Gili (coord.): *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, Universitat de les Illes Balears i Govern de les Illes Balears, Palma, pàg. 299 i 300.

– A. Poveda, per la seva banda, ha observat com «a *Mayūrqa* com a *Balansiya* (València), les alqueries (*alqarya*) solen ésser més grans, amb dimensions mitjanes de 7,37 jovades (83,72 h) front als rafals (*rahl*) de 4,33 jovades (49,19 h) de mitjana». A. Poveda. «Introducción al estudio de la toponímia árabe-musulmana de Mayūrqa según la documentación de los archivos de la "Ciudad de Mallorca" (1232-1276)», *Awraq*, III, Madrid, 1980, pàg. 7-101.

² «*Juz'* (pl. *ajzā'*) és la denominació que reben els districtes musulmans de *Mayūrqa* i que originàriament feien referència a terres comunals habitades per membres tribals, generalment dedicades a pastures i lliures d'impostos específicament musulmans». M. Barceló (1988): «Sobre la divisió administrativa de *Mayūrqa*», *Boll. De la Soc. Arq. Lul·liana*, 828-829, XXXVI, pàg. 238-245.

«les alqueries clàniques i tribals són el model d'establiment humà».³ Topònims clànics són, en aquest context, aquells formats per la partícula *Benī*, *Banī*, *Binī*, *Benā*, *Benē*, *Benj*, *Benū* i *Banū*, (es llegeixen 'dels fills de'), més l'antropònim o nom de l'avantpassat comú corresponent. Per exemple: *qarya Benī Yehūdī*, 'alqueria Benehudel', o *qarya Benī Rūmī*, 'alqueria Benirumi' (ambdós són noms d'origen confessional –jueu i cristià, respectivament–, consignats per A. Poveda). A l'hora de buidar el *Llibre del Repartiment*, els Registres i pergamins (els que toponímicament, de 1231 fins a mitjan segle XIX, cobreixen la «Partis Foranae» de l'illa), aquest autor identifica a *Mūruh* sis topònims o noms d'assentaments clànics en *Benī*, i noranta-nou topònims d'aquest tipus a *Manaḡūr*. Faig menció de *Manaḡūr* perquè és dins aquest *yuz'*, i no al de *Mūruh*, on compareix, l'any 1262, el nom de l'alqueria *Benirumi*,⁴ les semblances fonètiques del qual amb el nom actual *Vinromà* no ens ha de confondre sobre la veritable procedència etimològica d'ambdós noms.

Des d'un punt de vista toponomàstic, el problema que afecta els territoris de les Illes Orientals d'Al-Àndalus és, que se sàpiga, la manca d'un repartiment, pròpiament dit, anterior a la conquesta cristiana, de manera que les cites dels topònims són invariablement d'època feudal. A. Soler (2001) ha formulat la hipòtesi segons la qual «una bona part de la toponímia àrab de l'arxipèlag hauria sigut duta, traslladada, per colons procedents del continent, en algun moment de l'alta edat mitjana [...], a l'època dels califes Omeies, en què les illes foren arabitzades i islamitzades, ço és, al segle X».⁵ En la nòmina d'aquests topònims traslladats aportada per Soler, el nom *Vinromà* és absent. També és absent, com s'ha insinuat, al repertori de noms inventariats per A. Poveda (1980), procedents del *Llibre del Repartiment* de Mallorca, els *Registres* o l'*Escrivania de Cartes Reials* de l'AHM., o de les col·leccions de pergamins compreses entre 1229 i 1300. D'aquesta manera, *Vinromà*, a Muro, sembla no figurar al *Còdex Català del Llibre del Repartiment de Mallorca*, ni en les seves versions llatina i llatino-aràbiga.⁶ (Soto, 1984; Poveda, 1980 i 1988)

No és completament clar, en canvi, el significat del topònim que protagonitza aquest treball. *Vinromà* [vinřòmá], etimològicament, per al DCVB, ve de l'àrab IBN RUMMĀN (nom propi personal), en què, com és sabut, el substantiu *ibn*, 'del fill de' (com s'ha apuntat, el genitiu plural es forma amb les partícules *banī*, *banā*,...), és un constituent constant de l'estructura onomàstica àrab, que enllaça els distints components de les genealogies més o menys llargues amb les quals apareixen els noms propis, i que té un nombre conegut de variants: *ibn*, *ābn*, *abīn*, *ab[á]n*, *ban*, *bin*, *beni*, *bint*, *ībnat*... També Federico Corriente entén que l'origen del topònim seria IBN RUMMĀN. Voldria dir, doncs, 'del fill del cristià' i procediria d'un nou significat donat en àrab al llatí ROMANUS, segons el qual *rūm* és la transcripció àrab del mot *romà*, amb el significat de 'cristià' (s'empra genèricament per designar bizantins i cristians), i *rumí* és el seu gentilici. Tot al respecte, Antoni I. Alomar Canyelles opina que *Vinromà* no seria, per tant, de cap manera un mossarabisme, és a dir, «una romanalla de la llengua

³ A. Poveda (1988): «Toponímia àrabo-berber i espai social a les Illes Orientals d'al-Andalus». Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona; A. Poveda (1980): *Repertori de toponímia àrabo-musulmana de Mayurqa segons la documentació dels arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276/1229-1230)*. *Fontes Rerum Balearicum*, III.

⁴ BENIRUMI, Alq.; *Man.*, 1262, Reg. 347 f. 260v.: A. Poveda, *Op. Cit.*

⁵ A. Soler (2001): «La conquesta de Mallorca per musulmans del Xarq Al-Andalus (902) i la toponímia balear», *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*. València: 547-552.

⁶ Del *Llibre del Repartiment* de Mallorca n'existeixen cinc còpies en forma de Còdex: tres en llatí, un en català i el *Còdex Llatino-Aràbic*, redactat a la vegada en llatí i àrab.

neollatina parlada durant el període islàmic, sinó un nom àrab format a partir d'un llatíisme d'aquesta llengua». Tot plegat, hi ha ja motius per contradir l'opció cristiano-mossàrab' (és a dir, la d'un nom donat per cristians que en períodes de tolerància vivien entre musulmans) sostinguda per G. Alomar Esteve o per A. Galmés de Fuentes, per al qual «son de indudable origen mozárabe, aunque no aparezcan en el Libro del Repartimiento, los topónimos híbridos, compuestos de un elemento árabe y otro romance, creaciones de la etapa de convivencia de árabes y mozárabes». En la llista de la toponímia mossàrab balear d'aquest autor, hi és, a Muro (per a ell, un topònim mossàrab d'origen llatí), Biniaca (*sic*), Carritx, Llucaferrat, Muro i Vinromà.⁷ També J. Mascaró Passarius (1986) atribueix al topònim una part mossàrab: «Del àrab *bin*, 'hijos', y el mozárabe *romà*, 'romano, cristiano'».

Tot seguint Elías Terés, Guillem Rosselló Bordoy ens ha suggerit la idea segons la qual RUMMĀN té, en àrab, el significat de 'magranes',⁸ i, per tant, pot acceptar-se IBN RUMMĀN com 'del fill d'en Magrana', considerat, aquest Magrana, com a un malnom. Per afegitó, el magraner (*Punica granatum*), en temps de la dominació islàmica, és un fruiter totalment conrat, aprofitat, i la magrana un fruit, fins i tot, poetitzat. També és el magraner, un arbret que perviu encara dins la possessió de Vinromà.

El repartiment del territori illenc que acompanya, a partir de 1229, la conquesta catalanoaragonesa fa correspondre, efectivament, l'agre que avui és el municipi de Muro al comte d'Empúries, a Guillem de Cabanelles, bisbe de Girona, i al seu nebot Guillem de Torrella –posteriori cessions beneficiaren l'ordre de la Mercè o Bernat de Ribera–. És el comte d'Empúries un dels magnats que preservarien el seu domini directe de les seves terres i les seves propietats per més temps, fins al segle XIV (Soto, 1984). Amb una denominació segurament molt propera a l'actual, doncs, Vinromà es documenta com a topònim (primera cita documental coneguda) l'any 1338, el 1347 i següents,⁹ nom que els mateixos pobladors empordanesos feren evolucionar sense les greus degradacions de l'original que han sofert altres topònims del districte de *Mūruh*, molts dels quals, àmpliament documentats en el segle XIII i XIV, han desaparegut (*Manona, Alcaus, Cota, Carrutxalfalch, Abrafim Addub, Beniyazet, Lluchalcanat, Malazem, Dayat al-Marjal, Escarretxina, Roquet, Terracuques, Benestula, Benisegarra, Migloch, Aralohoday...*), per bé que hi hagué encomiables i, a vegades, fructífers intents de localitzar-los geogràficament (Alomar Esteve, 1993; Mas Forners, 2002; Rosselló Bordoy, 2005). Molt temps després, al mapa de l'illa de Mallorca d'Antoni Despuig, de l'any 1784, el topònim apareix en la seva forma actual –Vinromà–, i ho fan també les possessions que fan partió, es Fiters –*Los Fiters*– i Son Claret –*Sô Clarét*–.

Cal, aquí, un comentari d'acord amb el qual Vinromà, a Muro, hi ha la creença que podria funcionar com a exotopònim al País Valencià, ja que a la Plana Alta (Castelló) es conigna el municipi dit actualment les Coves de Vinromà. Es pot pensar que el topònim hauria

⁷ Álvaro Galmés de Fuentes (2004): «La toponímia mozárabe balear». *Revista de Filología Románica*, núm. 21, 9-79, (pàg. 12).

⁸ «RUMMĀN. Sustantivo colectivo ("granadas"), ocasionalmente utilizado en la onomástica árabe y reflejado en el topónimo *Abenromá* (var. antiguas *Avinroma, Vinroma*): Elías Terés (1983): *Antroponímia hispano-árabe (reflejada por las fuentes latino-romances)*, edició por Jorge Aguadé, Carmen Barceló y Federico Corriente.

⁹ Alomar Esteve, G. et alii (1994): *Història de Muro*, Vol. I, 182-202. Mallorca; i R. Rosselló Vaquer: «Els anys del regne independent» (1230-1349), a Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1989): *Història de Muro*, II, 161-285. Mallorca; citats per G. Rosselló Bordoy a «La toponímia àrabiga de la partió d'Empúries», dins H. Planisi Gili (coord.): *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, Universitat de les Illes Balears i Govern de les Illes Balears, Palma, 2005.

estat transferit des de Mallorca pel grup de famílies mureres, que al segle XVII emigraren a València empeses per la carestia derivada d'un període marcat a l'illa per les sequeres i les males anyades, però la repoblació mallorquina fou al sud del País Valencià. Per això, la Crònica de Jaume I de l'any 1223, abans de la conquesta de València, diu: «d'aquí feien cavalcades i guanyaren Castelló de Borriana i Borriol i les Coves d'Avinromà».

És notable aquesta forma *Avinromà*, que el 1321 continuava usant-se, segons la concessió de mercat a la vila feta per Jaume II de València, i que no es coneix a Mallorca: «Nos, Iacobus, attendentes nos nuper, ad supplicem postulationem venerabilis et religiosi viri fratris Arnaldi de Solerio, magistri domus milicie de Montesia, concesisse ut in loco de *Covis de Avinromano*, milicie supradicte, celebraretur mercatum in die mercurii cuiuslibet septimane» (Jaume II de València, 8 de juny de 1321, Arxiu de la Corona d'Aragó). Ve aquí a col·lació la qüestió dels topònims en *Avin-* (en són exemples *Avinefar* –Binéfar, Aragó–, *Avimbodí* –Vimbodí, Tarragona–, *Avinganya* –Seròs, Lleida; de Yahya Ibn Ganinya–), *Abin-* (germana de la variant *Aben-*, pròpia del País Valencià, de la mateixa manera com funcionen *Bini-* i *Beni-*, freqüents a Mallorca)¹⁰ i en *Vin-* (Vinaròs –Baix Maestrat–, Vinambros –Vall d'Uixó, la Plana Baixa–, Vinaixa –Lleida–). Explica Mikel de Epalza que «la preocupació principal de les autoritats administratives cristianes, especialment en els repartiments, era la de tipus cadastral: saber de qui era la propietat, el castell o tot el que podria assemblar-se a les realitats senyorívoles feudals, per tal de poder passar aqueixa propietat als nous senyors cristians (rei, noblesa, església...). Això provocava preguntes i respostes de tipus antroponímic: es demanava de qui era l'alqueria, la propietat, la fortificació, i es responia que dels principals propietaris o del militar encarregat per l'autoritat de treure els profits agrícoles i ramaders dels llogarets. Quedava així per als cristians el nom d'aquests propietaris o autoritats com a topònim antic, d'època precristiana i, per tant, autèntic. Aquest esquema, que pot semblar teòric, s'explica també amb la formació i la proliferació relativa en terres valencianes de topònims que comencen per *Beni-*, d'origen antroponímic familiar àrab [...]».¹¹ En el cas que aquí ens ocupa, és poc menys que indubtable que *Vinromà*, abans de la irrupció a Mallorca de repobladors cristians, tenia un propietari islàmic, si es té en compte, de més a més, la profusa presència d'antropònims àrabs en els toponímics del Repartiment. Àrabs i, per un estrany i complicat fenomen, no berber, com ens ha fet notar Guillem Rosselló Bordoy.

La forma *Vinromà* sembla allunyar-se, al capdavant, d'apel·latius amb el prefix del tipus *Benī*, *Banī*, *Banū*,... –és a dir, de caràcter tribal o clànic, relacionats amb els grups de població berbers (del nord d'Àfrica) establerts a Mallorca en un moment (any 1116) en què els habitants illencs eren, en general, de procedència pròpiament àrab-. Constituiria, en canvi, una variant de *Binromà* (tant al País Valencià com a Mallorca), en què el pas a *Vin-* seria del segle XIII en el cas esmentat de les Coves de *Vinromà* i més modern en el cas de Muro. *Vinromà* procediria de IBN ('del fill de') RUMMĀN ('el cristià', o bé 'en Magrana'). Per a totes dues interpretacions –'el cristià' i el malnom 'en Magrana'– s'han trobat reforços que les fan versemblants.

¹⁰ Corriente, Federico (1977): *A Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle*, Instituto Hispano-àrab de Cultura, Dirección General de Relaciones Culturales, Madrid, 2. 9. 2.

¹¹ Mikel de Epalza (1991): «Topònims d'origen antroponímic àrab de temps de la conquesta (Cid, Busot, Benimassot, Massoda, Benissoda, Benissaudet)», *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior, XIVè Col·loqui. Alacant*. Barcelona, núm. XLIV, pàg. 619-627.

Entrant, finalment, dins la qüestió de la propietat de la tinença, diu Gabriel Alomar Esteve que Vinromà era, en la data de 1338 (any, com s'ha dit, de la seva primera al·lusió documental coneguda), d'Arnau Massanet. En efecte, als llibres de notaris i escrivans de la Cort Reial de Muro i Cúries del bisbe de Girona i comte d'Empúries, el notari Bernat Roca (Arxiu del Regne de Mallorca, R-12, 1338-1339) diu que, en la data de 20 de juliol de 1338, Arnau Massanet estableix a Pere i Guillem de Bellveí, per arrabassar o rompre un tros de garriga «del rafal Vinromà confrontant amb el Campàs», per un període de sis anys («esplets» o collites).¹² Del notari Guillem Mulner, en data de 4 de desembre de 1347, se sap que «Arnau Massanet i Bartomeu Goutard tracten sobre el camí que passa en gran part pel rafal de dit Massanet anomenat Vinromà. Hi ha deposició de testimonis»¹³ (ARM, M-78, 1347, f. 13v-38). El 10 de gener de 1348, Arnau Massanet «estableix a Jaume Carrera i Pere Jordà, d'ara a Nadal, la tercera part del rafal Vinromà per 11 quarteres i 2 barcelles de blat»¹⁴ (ARM, M-78, 1348, f. 53v). El notari Berenguer Mulet diu que, el 7 de novembre de 1339, «Bartomeu Goutard estableix a Bernat Vilar i Pere Molines un tros de garriga, perquè l'arrabassin, a l'alqueria Aumarell, d'ara a sis anys, confrontant amb el rafal Vinromà. Dit Goutard conrarà amb els seus bous»¹⁵ (ARM, M-74, 1339-40, f. 38). El notari Pere Terriola, en data de 27 de desembre de 1344, diu que «Arnau Massanet entrega, durant dos anys, a Salvador Gual, la tercera part del rafal Vinromà, a cens de 11 quarteres i mitja de blat»¹⁶ (ARM, T-387, 1344-45, f. 2).

El 1404 Vinromà passa a mans del bisbat de Mallorca: «El Bisbe i capítol de canonges de Mallorca, tenen a Muro: el rafal de Frances Flor situat a les Marjals, alou de l'església de Mallorca, [...], rafal de Vinromà, alou de la cavalleria de Ramon de Sant Martí, i torrent»¹⁷ (ARM, EU 2, f. 168v). El 16 de novembre de 1490, un tal Joan Baró apareix vinculat a Vinromà com a posseïdor: «La dona Blanca Femenia reclama a Joan Baró, posseïdor de Vinromà, les pensions que deu per raó de 5 lliures que fa cada any»¹⁸ (AH, 213, f. 240v). Aquest Joan Baró apareix citat el 22 d'agost de 1492, dient que «li han calat foc a la seva possessió, però no sap qui ho ha fet»¹⁹ (AH, 218, f. 162). Aquesta successió de propietaris, arrendadors i establidors s'emmarca en un ordenament de caràcter feudal, segons el qual els nobles o el mateix monarca estableixen drets de propietat o *alous*, que poden ser de possessió –emfiteusi i arrendament– o bé feudals –les anomenades cavalleries–. Els posseïdors de béns en alou cultiven les seves terres per mitjà d'aborígens esclavitzats, captius o simplement mà d'obra treballadora, o bé les cedeixen a canvi del pagament d'un cànon, és a dir les estableixen en emfiteusi. Sovint, els posseïdors en emfiteusi subarrenden certes parts o parcel·les de terreny de les seves terres a canvi d'un cens. Com es veu, per la documentació existent, Vinromà participà plenament d'aquest ordenament. S'ha de fer notar també que l'organització feudal instaurada a Mallorca un cop “repartida” territorialment i repoblada de cristians, establí un sistema propi de mesures de superfície de les explotacions agràries: primerament, la jovada

¹² Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1989): *Història de Muro*, II, Mallorca, pàg. 161.

¹³ *Ibid.*, pàg. 253.

¹⁴ *Ibid.*, pàg. 253.

¹⁵ *Ibid.*, pàg. 258.

¹⁶ *Ibid.*, pàg. 278.

¹⁷ Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1990): *Història de Muro*, III, Mallorca, pàg. 255.

¹⁸ *Ibid.*, pàg. 416.

¹⁹ *Ibid.*, pàg. 418.

(extensió de terra que podia llaurar un jou de bous en una diada de treball, i que equival a 11 hectàrees, 36 àrees i 49 centiàrees), i a continuació la quarterada²⁰ (de 0,7103 hectàrees, formada per 4 quartons –1 quartó=1.775,78 m²– de 400 destres –1 destre=17,76 m²–). Per tant, una jovada comprenia 16 quarterades de terra. Pel que fa a les unitats de mesura de capacitat emprades per als àrids i llegums, la quartera (de 70,34 litres) equival a 6 barcelles (1 barcella=11,72 litres).²¹ Cal dir, no obstant això, que no hi ha unanimitat en l'atribució de les equivalències ressenyades (Rosselló Bordoy, 1994).

El mateix Gabriel Alomar Esteve, citant Bover i Furió, comenta també la possibilitat que Vinromà hauria pogut pertànyer a un tal Jaume Cima, germà del bisbe de Mallorca Pere de Cima († 1387), d'uns Cima rossellonesos, idea que emana d'un escrit del segle XVIII que transcriu el text d'una làpida sepulcral –avui desapareguda– de Pere de Cima, a l'església de Sant Francesc de Palma: «CARNER DEL REVEREND PERE DE CIMA, FRARE D'AQUEST CONVENT AVESQUE DELNA (de Elna) E DE MALLORCA, QUI MORI LA NIT DE SANT JOHAN DE L'ANY DEL SENYOR 1387. E AQUEST CARNER FONCH FET PER JAUME DE CIMA DE VINROMA CONSELLER DE MALLORQUES A SON GERMA QUE DEU TENGA EN GRACIA AMEN». J. Mascaró Pasarius expressa al *Corpus de Toponímia de Mallorca* (1986) aquesta mateixa idea de la següent manera (la citació, tanmateix, la firma G. Alomar Esteve): «En el siglo XIV era posesión de la familia CIMA, a la que perteneció uno de los más ilustres obispos de Mallorca, y antes de Elna, en el Rosselló, PERE DE CIMA, franciscano». Sens dubte, és aquesta informació la que fa dir a Catalina Moranta, madona de Vinromà, preguntada pels naixements esdevinguts a la possessió, que «germans d'en Miquel [Perelló], o un dos, però varen morir. Sa padrina també va estar a punt de morir de part. Va morir s'infant i ella se salvà. Es missatges ploraven perquè se pensaven que moriria. També se diu que va néixer un homo que va ser bisbe», o, en un altre moment de les converses, «i en aquells temps va néixer un homo, i va ser bisbe,... a Vinromà».

La família Santmartí construeix, al segle XVI, les primeres cases de Vinromà –no sabem si es fa, com és de suposar, a partir d'una edificació primigènia–, tot seguint els dictàmens artístics d'un gòtic que a Mallorca, tan conservadora en aquests casos, és de llarga durada. Un tros gran, romput, de l'escut dels Santmartí (G. Alomar Esteve *dixit*), va ser trobat fa uns anys formant part del reble d'una paret interior que degué constituir la façana principal de la casa que es bastí. Entre els segles XVII i part del XVIII la propietat passa a ser dels jesuïtes del convent de Sant Martí de Palma, fins a l'expulsió de l'ordre l'any 1767. Segons l'Estim de l'any 1662, la possessió de Vinromà, dels Pares de la Companyia de Jesús, estava valorada en 10.000 lliures. Els jesuïtes sembla que afegixen a la primera casa un aiguavés, devers l'any 1670, tot seguint, aquesta vegada, un barroc propi de l'arquitectura rural mallorquina, que acaba per donar la seva forma actual a les cases. G. Alomar Esteve creu que la possessió l'adquirí una família de Muro de nom Auba o Àlber, a partir de l'expulsió dels territoris d'Espanya dels de la Companyia de Jesús. La desamortització de Mendizábal és aprofitada per una família de Palma, els Ribera, per comprar la propietat, per

²⁰ «Quantitat de terra quadrada avent quatre lats egals de .xl. braces», essent una braça de la mida de bras del Senyor Rei en Jaume: R. Soto (1984) citant el *Llibre de les quarterades*. La quarterada equivaldria així a un quadrat de més de 84 m.

²¹ *Cfr.* López Bonet, J. F. (1988): «Metrologia de Mallorca», a *Estudis Baleàrics*, núm. 28, Any VI.

bé que aviat es ven al matrimoni format per Gabriel Alomar i Fiol (1797-1864), de Son Prim (Muro), i Anna Barbarín i Vanrell (1797-1867), de Palma. La propietat passa per herència a un fill dels dos, Antoni I. Alomar i Barbarín, de Son Prim, que es casa amb Catalina Alomar i Pujol, de Son Perot. Després, la possessió pertany a Antoni I. Alomar i Alomar (1865-1942), propietari, a més a més, de les possessions de sa Cova, a Sant Llorenç des Cardassar, i de Son Ramonet, a Llubí. Vinromà és heretada en la seva major part per un dels seus tres fills, Gabriel Alomar i Esteve (1910-1997), si bé els horts, la part productiva de la finca, es reparteixen entre el mateix Gabriel Alomar Esteve i els seus germans Antoni I. Alomar († 1977) i Miquel Alomar.

Per altra banda, els últims amos de Vinromà són Miquel Perelló *de Vinromà* i Catalina Moranta Fluxà *de Vinromà*, nascuda al carrer d'Espanya de la vila de Muro (la seva filla és coneguda també com Magdalena *de Vinromà*). Ja havien ocupat la finca l'avi o «padrí vell» del primer, Miquel Perelló, que duia sa Cova, Son Ramonet i Vinromà, i que tenia quatre o cinc fills, un o dos dels quals a cada lloc: uns estaven a la possessió de sa Cova (propietat d'Antoni Ignaci Alomar, a Sant Llorenç des Cardassar), altres a Son Ramonet, a Llubí (propietat, posteriorment, de Miquel Alomar Esteve, capellà) i altre, Llorenç, a Vinromà. De fadrina, Magdalena Camps Frau –«sa padrina»– estava a Son Prim. Casada amb Llorenç Perelló Mateu, i mort aquest, es traslladà definitivament a Vinromà amb l'infant Miquel Perelló, quan aquest tenia 3 anys d'edat, el qual ha duit la possessió, amb la seva dona Catalina Moranta, fins l'any 1990.

Pel que fa a la geografia del lloc, Vinromà comparteix les característiques de l'àrea planera de conró de la depressió de sa Pobla-Muro –hortícola i de secà– i les d'una extensa zona un poc més elevada dominada per la garriga d'ullastre (*Cneoro ceratoniectum*), a manera de lleuger contrast topogràfic que modifica en part la relativa planura del municipi. Les dues parts –els horts i la garriga– estan clarament separades, en el primer tram des de la vila de Muro fins a Son Claret, per la carretera de ses Marjals o de Can Picafort. Aquesta carretera l'han coneguda, els senyors de Vinromà, de terra, sense asfaltar. Aquesta distinció entre una part hortícola i una garriguenca es fa palesa en la litologia: en la primera s'alternen les limolites i argiles vermelles amb còdols de calcària, mentre que la segona és tota ella formada per calcàries esculloses –marès–. El medi natural de la finca ha estat objecte, històricament, d'una intensa antropització, que es manifesta, precisament, en l'existència d'agricultura intensiva en les zones ocupades pel regadiu i d'activitat ramadera desenvolupada en les àrees de garriga, dins de la qual s'han romput amplis espais per dedicar-los a arboricultura d'olivera, ametller i garrover, principalment.

La part baixa dels horts, pròpiament de Vinromà, limita al nord amb el torrent de Muro (anomenat també de Vinagrella i d'Almadrà –al mapa d'Antoni Depuig surt grafiat

com *T. RF^L GARCES*–, és a dir, torrent de Rafalgarcès o des Rafal Garcés), que desballesta a s'Albufera, i el qual en aquesta part de la finca fa límit municipal amb sa Pobla. La part alta, és a dir, la formada per la garriga, limita amb les possessions de Son Claret i es Fiters, i amb el camí dit de Vilalba o, també, Camí des Fiters. Sobre el nom *Vilalba*, és oportú advertir la conveniència d'escriure-ho *Vilalba* i no *Villalba*, encara que al Mapa Topogràfic Balear d'escala 1:5000 es fa servir la segona forma, mentre que en la documentació notarial medieval mallorquina apareix escrit *Villalba*, *Vilalba* i *Valalba*: El 30 de gener de 1234, «El bisbe de Girona, Guillem de Cabanelles, dóna en feu a Guillem de Sant Martí [...] la meitat de l'alqueria de Vilalba de 8 jovades, i tota l'alqueria de Guals, terme de Muro [...]».²² El 22 de febrer de 1247, «Ramon, bisbe de Mallorca, Bernat sagristà i mestre Joan, pabordes de la Seu, estableixen a Ferrer Ponç i Arnau Sunyer de Muro l'alqueria Adducayras situada en el terme d'Inca; confronta amb camí que va de Vilalba a Huyalfals, camí de Vinagrella»²³ (ACM, Llibre verd, f. 120v; Llibre groc f. 126). El 8 de setembre de 1274, «Ramon Jutge, procurador d'Hug compte d'Empúries, estableix a Berenguer Castell, jurista, fill de Berenguer Castell de Girona, les aigües corrents en la coma o vall dita Valalba, terme de Sant Joan de Muro; podrà construir molins»²⁴ (ARM, ECR 348, f. 122). De la correspondència entre el governador o lloctinent general o virrei i el batle, jurats i mostassaf de Muro, R. Rosselló Vaquer rescata també la següent cita, de 27 d'agost de 1440: «Andreu Parera té dos rafals: un anomenat d'En Gual i l'altre d'En Sot, i partint de la vila de Muro va a dits rafals pel camí de Villalba que pega al lloc dit dels Fiters de la possessió de Berenguer Morey; ara aquest no el deixa passar»²⁵ (AH, 132, f. 233). El 26 de gener de 1468, «Berenguer Morey que té l'alqueria Los Fiters confrontant amb Les Costes i Vilalba diu que el batle li ha manat no entràs dins aquestes possessions no obstant que hi tengui empriu des de molt antic»²⁶ (AH, 181, f. 13). De les anotacions de notaris i escrivans de la porció del comte d'Empúries, el notari Joan Sociés diu, en data de 20 d'agost de 1479, que «Joan Salom ven a Nadal Torrent una gran possessió al lloc de Vilalba, alou de Gil de Sant Martí, per preu de 100 lliures»²⁷ (S.-55, f. 53). Finalment, en un article d'A. Santamaría es diu que «es suggestiva la opció enfitèutica que otorga el procurador del conde al jurisperito Berengarii Castell para que edifique en plazo de tres años los molinos hidráulicos que quiera aprovechando aguas de la cañada o valle nombrado Villalba. Castell se obliga a pagar, transcurridos los tres años de la opción, censo enfitéutico de 10 sueldos anuales por cada molino edificado, y el procurador del conde retiene la facultad para, transcurridos los tres años, otorgar a terceras personas opción para construir en Villalba los molinos que Castell no haya edificado (Regestas 20) (AHM, CPF 348 f. 122 rv.)».²⁸

Tot al respecte, opina R. Rosselló Vaquer que de tots tres topònims –*Villalba*, *Vilalba*, *Valalba*– el darrer és el que s'ha de donar per bo, per tal com *Valalba* constitueix la petita vall que es forma en el lloc que avui es coneix com sa Coma i s'Estret, per on passa una torrentera que, en temps passats, duia aigua. En canvi, els dos primers casos –*Villalba*, *Vilalba*– fan

²² Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1989): *Història de Muro*, II, Mallorca, pàg. 164.

²³ *Ibid.*, pàg. 168.

²⁴ *Ibid.*, pàg. 177.

²⁵ Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1990): *Història de Muro*, III, Mallorca, pàg. 398.

²⁶ *Ibid.*, pàg. 409.

²⁷ *Ibid.*, pàg. 476.

²⁸ Álvaro Santamaría (1989): «Algebli / Muro. Tradición historiográfica a revisar, a descartar». *BSAL*, 45, p. 69-90.

pensar que el nom forma part d'un seguit de topònims d'origen llatí en *Villa-*, estudiats per Alexandre Font Jaume.²⁹ Per la seva banda, Guillem Rosselló Bordoy ha fet notar també la possibilitat que aquests mots amb prefix *Vila-* (*Villella*, *Vilella*, *Villalba*, *Vilalba*) indiquin restes de jaciments romans, potser vilas rurals. Tanmateix, no se n'ha trobat cap. Es dona la circumstància, com a apunt, que *Vilalba* o *Villalba*, en la documentació feudal, surt citat, com s'ha vist, com a lloc i, de vegades, com a camí, que és la manera com es conserva i ens ha arribat. Així mateix, dins la possessió des Friters, col·lindant amb el camí de Vilalba, es consigna el topònim *es Cementiri des Moros*, que dona nom a «unes tombes antropomorfes retallades a la roca. [...]. La cronologia d'aquestes tombes és totalment incerta. A una tanca veïna aparegueren restes de ceràmiques, entre les que poguérem identificar àmfores ebusitanes i ceràmiques de cuina romana nord-africana».³⁰

Dins els límits esmentats, Vinromà presenta certes àrees i elements singulars del paisatge, les quals determinen al capdavant l'aparició, fixació i proliferació d'uns topònims que parlen per si mateixos. Als horts –Catalina Moranta *de Vinromà* fa servir l'apel·latiu *sa Terra Secana* per referir-s'hi–, els elements de singularització són els molins d'extracció d'aigua (hi ha catalogats 183 molins aiguaders al municipi de Muro), les casetes i les eres de batre, certament nombrosos en aquesta part del municipi, dedicada intensament a la producció agrícola i frutícola, que es fonamenta en la qualitat de la terra i l'abundància d'aigua al subsòl. La presència de molins i d'eres de batre té una justificació, també, de caràcter climàtic: En la plana hortícola i cerealística prorramp amb regularitat, principalment en l'estació estiuenca, la brisa marina o *embat* –localment l'anomenen *vent d'avall*, que procedeix de la badia d'Alcúdia, de direcció ENE i NE o gregal–, vent dominant durant els mesos d'estiu que permet moure les rodes dels molins i, quan així es feia, ventar dins les eres.

Per altra part, dins la part considerada «de garriga» són elements distintius les pedreres de marès –l'afloreament de les calcàries esculloses– de molt distintes dimensions, les quals sovintegen, per bé que aquestes poden aparèixer avui dia completament dissimulades sota una capa frondosa de vegetació. També són elements concurrents els camins i tiranys, certs elements hidrològics i els murs de pedra seca amb una funció de delimitació de les tanques i de certes àrees diferenciades per la seva funció agrícola o ramadera, a hores d'ara abandonada. Per acabar, les cases són, evidentment, el conjunt edificat destinat a donar habitació als amos i missatges i que centralitza certes feines relacionades amb la producció agrícola i la ramaderia. A les de Vinromà hi manca la casa dels senyors, i n'eren característiques la funcionalitat i l'austeritat. A baix hi havia cuina i cambres separades entre aquestes, mentre que, en paraules de Catalina Moranta *de Vinromà*, «sa part de dalt era per guardar menjar».

TOPONÍMIA I MICROTAPONÍMIA DE VINROMÀ

Els noms de lloc de Vinromà –els que designen àrees relativament extenses com també els que es refereixen a parts diminutes de l'espai estudiat– només s'han pogut arregar i

²⁹ Alexandre Font Jaume (1999): «Nòtules de toponímia llatina preislàmica. Composts i derivats de VILLA a Mallorca», *BSAL*, núm. 55, p. 65-84.

³⁰ Alomar Esteve, G. *et alii* (1994): *Història de Muro*, Vol. I, Mallorca, pàg. 105.

protegir d'un oblit sempre relatiu gràcies –una vegada més, la transmissió oral hi juga un paper fonamental– a la informació proporcionada amb detall per Miquel Perelló i la seva esposa Catalina Moranta, amos de Vinromà, els quals, com s'ha vist, succeïren els pares del primer, Llorenç Perelló Mateu i Magdalena Camps Frau, de Sineu, els quals al seu torn havien succeït els seus pares en la condició d'amos. Així mateix, els noms de lloc han estat pertinentment corroborats al menys per la filla i el nét. Els toponímics persisteixen i resplendeixen encara en la seva memòria, i, en la majoria dels casos, l'explicació de les circumstàncies i la causa de la seva existència com a tals, és a dir la seva etiologia.³¹ Aquesta memòria és fruit, en el cas que ens ocupa, de l'experiència viscuda, antiga, directa i profunda, amb el lloc i els fenòmens que s'hi esdevenen, i, per altra banda, és també fruit d'una transmissió oral que funciona al menys des de fa cinc generacions. En ocasions, com és natural, la informació oral proporcionada sura o se superposa damunt els noms de lloc oficials. És el cas, per exemple, des Fiters i Son Claret, les possessions amb les quals limita Vinromà, i que, en boca de Catalina i Miquel, de vegades són Ca's Menescal i Ca n'Oliver, respectivament. S'ha de dir, per altra banda, que a part de les entrevistes amb els informadors, la toponímia que, amb motiu de la XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia, es transcriu per primera vegada, ha estat sancionada de manera directa a partir de visites als llocs en qüestió.

La col·lecció dels noms de lloc recollits es presenta en aquest treball estructurada en tres parts principals, relatives als tres sectors en què s'ha trobat oportú dividir la finca: primer, el sector de la garriga; segon, el sector de les cases, i tercer, el sector que correspon als esmentats horts, dels quals ha estat possible consignar-ne 10 topònims: *sa Punta Secana / Punta de ses Punyaleres / sa Punta, es Camí de ses Punyaleres / Camí de ses Punxaleres, es Molí de can Tendre / es Molí de don Miquel, es Molí de Vinromà, es Molí de Cas Xato, es Molí d'En Toni Morell, es Molí d'En Burguet, s'Hort de don Miquel, s'Hort d'En Monjo i Camí de don Miquel*. Tot plegat, el conjunt de noms es refereix a un àmbit –el més actual de la possessió de Vinromà tal com roman després de les parcel·lacions històriques– de devers 80 quarterades («Diuen que són unes vuitanta quarterades. Sa part dels horts són vint-i-un quartons: aquest d'aquí són dotze, i es d'allà són nou»). Així mateix, es presenta una cartografia de l'àrea d'estudi, en la qual s'ha grafiat, convenientment situada, al menys la toponímia principal arreplegada.

De l'estudi realitzat, i, sobretot, per la cartografia aportada, hom pot observar com la part de garriga –la de més importància pel que fa a les dimensions– està estructurada en pletes, normalment separades per parets i accessos en forma dels respectius portells i barreres, que travessen transversalment la finca des de les cases fins a la part coneguda des de fa molt temps com *ses Costes*, a l'extrem de la qual s'ha de situar el llindar amb la vila de Muro, com també el límit de la finca. Així, d'un costat a l'altre de la possessió, hi ha *es Figueral, sa Pleta de Davant ses Cases, sa Pleta des Xots, sa Pleta Llarga i sa Pleta des Garroveret*. Després s'hi distingeixen quatre àrees més o menys diferenciades de les pletes pròpiament dites: *ses Costes* (separades en *ses Costes de Prop i ses Costes de Lluny*, sempre en una relació de distància a les cases), *es Fiters i Ca na Balanguera*. Tot al respecte, Catalina, madona, dóna la següent descripció, aclaridora i coneixedora: «Això és a sa Barrera d'Enmig, que es devora Ca na Balanguera. Devora Ca na Balanguera hi ha una columna. I a davant sa Pleta

³¹ L'etiologia és l'estudi de les causes que han motivat el naixement del nom d'un lloc; l'etimologia pretén relacionar, enllaçar el nom amb altres de preexistents.

de Davant ses Cases era sa Pleta de Davant ses Cases; botant aquí deçà era sa Pleta Llarga, i botant allà deçà ja eren ses Costes, sa Pleta des Garroverets, i llavor venia es Fiters. Així és». Aquesta estructuració en pletes té ple sentit no només per la grandària dels tancaments, sinó també perquè hi era present l'activitat ramadera (a Vinromà hi havia guarda d'ovelles), i el mot *pleta* designa, segons el DCVB, una 'porció de terreny no conrat, tancat de paret, dins el qual pastura el bestiar'. Cal dir que la informació oral referma la idea d'una finca en la qual, al capdavant, «lo que valia [de Vinromà] eren ses parets per guardar els animals».

Pel que fa a *ses Costes*, el topònim sembla com si, de vegades, tingués la suficient entitat per a constituir, potser per antiguitat, un lloc diferenciatiu de Vinromà. Així, el 26 de gener de 1468, «Berenguer Morey que té l'alqueria Los Fiters confrontant amb Les Costes i Vilalba diu que el batle li ha manat no entràs dins aquestes possessions no obstant que hi tengui empriu des de molt antic»³² (AH, 181, f. 13). El cas és que els llocs dits *ses Costes* i *es Fiters/sa Tanca des Fiters* foren incorporats a Vinromà en successives compres. La informació oral proporcionada en aquest sentit està documentalment confirmada, amb certs matissos, per les escriptures existents.

Si aquests noms vénen a constituir la toponímia estructurant que ordena el conjunt de Vinromà, aviat compareixen els topònims «menors», més abundants, que designen àrees funcionals o elements puntuals del territori considerat. D'una banda, hi ha la toponímia relativa als portells, els quals fan de límit entre pletes (*es Portell de sa Pleta, sa Barrera d'Enmig, sa Barrera de sa Pleta des Xots, sa Barrera des Fiters*); d'altra, la que es refereix a algunes de les pedreres de marès existents, de molt distintes dimensions i característiques morfològiques (*sa Pedrera des Tarongers, sa Pedrera des Cantons, sa Pedrera des Senyors, sa Pedrera de s'Escultor*); per altra, aquella toponímia amb la qual es designen llocs en els quals s'han desenvolupat activitats agrícoles o ramaderes (a banda dels esmentats *es Figueral, Ca na Balanguera* i *es Fiters*, hi ha *ses Barreres, ses Costes d'Alt, sa Tanca de ses Oliveres, ets Ametlers, ets Ametlerets* i *Davant Can Monjo*); i, finalment, aquella de molt diversa classificació (*es Graner des Moros, es Porxo de sa Pleta, sa Cova de ses Genetes, es Torrentó, sa Torrentera, es Camí Vell, Camí de Vilalba / Camí des Fiters, es Pas des Cantons, es Caminet de ses Egos, s'Aljub, es Garrover Tort* i *s'Alzina Grossa*).

La part que hem anomenat *de ses Cases* és la que correspon, naturalment, al sector que envolta la casa principal i dins aquesta mateixa. Hi predomina, com es pot esperar, la microtoponímia en forma de microhidrònims, microfítotopònims, etc., i els noms comuns, tal com es desprèn de la següent col·lecció de noms: *ses Cases, sa Tanca de s'Era, s'Aprés, ses Solls de ses Truges, sa Soll des Porcs Grassos, s'Era, es Galliner, sa Pica de ses Gallines, es Sestadors, es Quarto des Pastor, es Festejador, es Quarto des Formatges / es Rebot des Formatges, es Rebot Petit, sa Sala de ses Tomàtignes, sa Vaqueria, ses Païses* (des porcs), *es Forn, sa Cotxeria, es Corral, es Colcador, es Lledoner Gros, sa Cisterna, es Femer*. Com es veu, s'han obviat altres espais, com la mateixa cuina, o altres noms comuns (l'ínfim *es Clau Ganxo, sa Carrera, sa Clastra, es Fasser, es Ginjoler, sa Síquia*,...) que, tanmateix, és segur que tenen el seu nom natural. De tota manera, l'edificació primitiva que constitueix les cases de Vinromà és molt pobra en estances, i ens interessa destacar aquí la seva funció fonamentalment agrícola i ramadera, que amb prou feines va acompanyada d'una funció habitacional.

³² Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1990): *Història de Muro*, III, Mallorca, pàg. 409.

A continuació es llisten els noms de lloc i noms comuns arreplegats, fins a **70** dins una àrea d'estudi d'uns 5 km², la qual cosa dóna una densitat de **14** noms per km², per bé que aquests tenen, òbviament, una distribució desigual (concentrada a les cases i més dispersa, però uniforme, dins la part de la garriga). La col·lecció de noms no cobreix, com és natural, la totalitat dels que existeixen, ni de bon tros pretèn –ni pot– ser definitiva. En canvi, sí conté els noms de lloc fonamentals, sobretot en allò que es refereix a la toponímia sobre la qual s'estructura la finca, i que per aquest motiu els fa importants. Tanmateix, els noms pertanyen a un moment històric que, més curt o més llarg, els afavoreix o els desfà, i dels quals nosaltres, els homes, només podem consignar-ne la seva presència passatgera, i no sempre recuperar-la o salvar-la. Dels noms de Vinromà no se'n dóna una explicació a mode d'etiologia en tots els casos, i, tanmateix, els principals s'han situat en el mapa que acompanya aquest text, llevat de certa microtoponímia referida a les cases.

Res no se sap, en la informació oral recollida, d'alguns dels topònims emergits dels documents notariais citats anteriorment, com *el Campàs* i *Aumarell*, i que sembla que tenien una relació geogràfica de «confrontació» o llindar amb Vinromà. En canvi, altres topònims citats en la documentació del segle XIV i els següents, tot i que són molt pocs, han sobreviscut pràcticament intactes (els esmentats *es Fifers*, *les Costes*, *Vilalba*, *Vinromà*). El recull actual prové, en conseqüència, majoritàriament d'informació oral proveïda pels amos, i no s'ha tengut en compte, deliberadament, la neotoponímia sorgida de la nova situació creada pel canvi d'usos dins Vinromà i, en general, per la pèrdua de la seva funció agrícola i ramadera, així com per un procés de substitució –empobridor, sens dubte– de noms de lloc, acompanyat, de vegades, d'una bordissera castellanització: *sa Pedrera des Senyors* per *la Pradera* (que castellanitza la forma vulgar i dialectal “predera”).

A) Toponímia estructurant de la part de *sa Garriga*.

1. *Sa Garriga*–. Aquesta denominació col·lectiva comprèn la part «improductiva» de la possessió de Vinromà. «Improductiva» en un sentit relatiu, per distingir-la de la part majoritàriament hortícola i de reguiu dels horts o *Terra Secana*, pròpiament pertanyent a la plana al·luvial de Muro, ja que dins *sa Garriga* compareixien amplis trossos dedicats a l'arboricultura de secà (*es Figueral*, *sa Tanca des Fifers*, *els Ametlerets*...) o a les herbàcies de secà (*Ca na Balanguera*), la majoria de vegades en règim de devesa, puix el pis inferior es dedica sempre a pasturatge.
2. *Es Figueral*–. Àrea conrada antigament de figueres, a l'esquerra del camí d'entrada a les cases, des de la carretera, i que fa partió amb la possessió de Son Claret. El camp és assaltat a hores d'ara per la garriga d'ullastre, però algunes figueres són encara visibles, i diverses són les varietats que s'hi observen: *coll de dama blanca*, *coll de dama negra*, *bordissot*, etc. El tros constitueix el límit nord de la finca, i en ell, recentment, s'han introduït plantells de pi blanc (*Pinus halepensis*) i alzines (*Quercus ilex* subsp. *Ilex*) amb els quals, sens dubte, ha començat un procés de substitució vegetal i de transformació paisatgística.

3. Sa Pleta de Davant ses Cases-. Nom de la primera pleta, partint de les cases en direcció a ses Costes i a la vila de Muro. És dins aquesta pleta contígua a les cases on hi ha, separat 100 m, l'aljub i l'anomenat Porxo de sa Pleta.
4. Sa Pleta des Xots-. «Hi dormien ses ovelles». Era freqüent que en aquest gran tancat, proper a les cases i llandant amb la possessió de Son Claret i des Fifers, hi pasturassin les ovelles. La pleta té almenys un portell, prop de l'aljub, dit *sa Barrera de sa Pleta des Xots*.
5. Sa Pleta Llarga-. «És com han passat Ca na Balanguera»: Per tant, comença a l'anomenada Barrera d'Enmig, devora Ca na Balanguera, i és la continuació de sa Pleta de Davant ses Cases. La pleta acaba on comença sa Pleta des Garroveret i ses Costes.
6. Sa Pleta des Garroveret-. Comença passat sa Pedrera des Senyors, i és on acaba sa Pleta Llarga. És terreny més magre, més prim. Si no llauraven, cavaven per plantar ametlers i garrovers. Sa Pleta des Garroveret representa, en la seva part de baix, el final de la finca confrontant amb la vila de Muro.
7. Ses Costes de Prop-. Àrea amb un cert pendís –el rost és, en tot cas, suau– que mira, des de la garriga, cap als horts, i situada en la part alta de Vinromà, la més propera a les cases, en direcció a la vila de Muro. El nom *ses Costes*, per tant, funciona, dins la finca, com a genèric. Que la possessió es disposa sobre un solar lleugerament inclinat ho demostra el fet que, topogràficament, entre les cases (~28 m d'alçada sobre el nivell del mar) i el camí des Fifers, a l'altura de *sa cova de ses Genetes* (~60 m s.n.m.) hi ha un desnivell de 32 m.
8. Ses Costes de Lluny-. Àrea d'ídèntiques característiques que *ses Costes de Prop*, amb la diferència que és la més allunyada de les cases, i la que confronta amb la paret que fa partió amb la vila de Muro.
9. Es Fifers / sa Tanca des Fifers-. Hi llauraven, hi pasturaven les ovelles i hi tenien un ametlerar. El nom prové probablement de l'apel·latiu *fíter*, que en català es refereix a un lloc o 'terròs fort o tros de roca que es troba superficial o molt poc endins de la terra de conreu, i que no es pot remoure fàcilment' (DCVB). En efecte, es Fifers és un tancat més o menys gran, de sòl magre, situat en la part alta de la finca, i accessible per la garriga o per l'anomenat camí des Fifers. A més a més, el nom és coincident amb la possessió adjacent des Fifers, també anomenada *de cas Menescal*.
 Maria Barceló (inf. personal) contempla la possibilitat que, a Muro, *es Fifers* designés popularment allò que era propietat dels monjos del monestir cistercenc de Fitero, a Navarra (l'any 1475 la rectoria de Muro passa a pertànyer a aquest monestir. El 1478, un tal fra Gosaldo d'Esplugues s'intitula «abat de Fitero, prior del monestir de Trinitat (Miramar) i Rector de Muro»).³³ No obstant això, les cites documentals del topònim són lleugerament anteriors a les dates dels fets esmentats.
 J. Mascaró Passarius (1986) consigna la següent glossa referida a es Fifers:

Son Claret i Es Fifers
tot és de l'amo en Mateu.

³³ Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1990): *Història de Muro*, III, Mallorca, pàg. 188.

*També podria esser meu
pagant es mateix doblers.*
(1320, 196)

10. Ca na Balanguera—. «Perquè un homo que va fer ses parets li deien l'amo en Balaguer». «Era un quadrat en què no hi havia arbres. Només un garrover». El nom és relativament antic, ja que els darrers amos sempre l'han sentit dir, diuen, d'aquesta manera. Ca na Balanguera es considera el sementer de la finca, si bé el seu pes com a tal està sobredimensionat i és, en realitat, relatiu («De lo de Na Balanguera ho segaven pels animals»). El tancat fa 9033 m² (0,9 Ha), i està situat a l'esquerra del camí que duu a sa Barrera d'Enmig i, per tant, a sa Pleta Llarga. Ca na Balanguera confronta amb sa Pleta des Xots i amb la possessió des Fiters.

Si és certa la primera afirmació sobre l'etiologia del topònim, que va néixer en el moment en què es bastiren les parets per delimitar el sementer, estaríem davant un cas de feminització d'un nom propi (aquí, Balaguer, per bé que els informadors orals, en descriure el topònim, pronuncien clarament *Balanguera*). Tot al respecte, ha escrit Mn. Antoni M. Alcover: «¿Hi pot haver res més fundat que tal tradició, que tal pràctica? ¿Qui no sap que a Mallorca, fins que mos entrà desgraciadament la influència castellana els llinatges no eren invariables com en castellà, sinó que en les dones se *feminissaven* i per això les dones no eren *Jordà, Alcover, Oliver, Pizà, Llodrà*, etc., sinó *Jordanes, Alcoveres, Oliveres, Pizanes, Llodranes*, etc.; per això les senyores de Ca'n Verí, Ca'n Dameto, Ca'n Cal·lar, etc., encara vulgarment els diuen Verines, Dametes, Cal·lares, per això a Ca D. Felip Villalonga-Mir encara li diuen: Ca D.ª Mira.».³⁴ La presència, en el topònim *Ca na Balanguera*, d'article personal femení, fa pensar, sens dubte, en un nom propi, però és una incògnita la relació de propietat implícita en la contracció *ca*, com si el lloc hagués pertangut o hagués estat conrat per una dona de nom *Balanguera* –o, si és realment el cas, una dona, *Balaguera*, amb una relació familiar amb un tal Balaguer–.

B) Toponímia menor dins la part de sa Garriga.

11. Ses Costes d'Alt—. Terreny de les anomenades *Costes de Prop*, en la part més alta de la finca, que fa partió amb el camí des Fiters (ara, camí de Vilalba) i la possessió des Fiters. El nom, tanmateix, és una manera de nomenar ses Costes de Prop des de la part més alta de la finca estant.
12. Es Graner des Moros—. Es tracta d'un forat o clot, ja desaparegut, de dimensions mitjanes i forma arrodonida –tornat a reblir i, per tant, introbable– excavat arran de terra en un lloc dins sa tanca des Fiters. El forat es feia, antigament, per abocar-hi i guardar gra, i es tenia la creença que era un sistema que utilitzaven els moros per

³⁴ Mn. Antoni M.ª Alcover (1930): *Vida abreviada de Santa Catalina Tomassa, escrita de Mn. Antoni M. Alcover, Pre., ab dibuixos d'En Pere Cífaró i d'En Francesch de B. Moll, ab llicència eclesiàstica*. Primera Edició. Ciutat de Mallorca, Estampa de Mn. Alcover. N'hi ha una segona edició, sense il·lustracions, publicada a la col·lecció "Tià de Sa Real", de Manacor, núm. 8, l'any 1981.

- guardar el gra. El DCVB diu que l'apel·latiu *graner* es fa servir també (Urgell, Baix Aragó, Priorat, Muntanya de Mall.) per referir-se a un 'clot o lloc profund on es guarda la collita d'olives; cast. silo'.
13. Sa Cova de ses Genetes-. Llindant amb el camí des Fifers (o de Vilalba), es tracta d'una cova oberta dins un redol garrigós dins ses Costes i, més concretament, dins ses Costes d'Alt. La cova està descrita a la *Història de Muro, vol. I*: «El seu accés el trobam a un pendent, cap al nord del camí de les pedreres, camí que discorre paral·lel a la carretera de Muro a Can Picafort. [...] Probablement es tracti d'un abric que ha sofert remodelacions. Presenta dues cambres dividides per una columna retallada en la mateixa roca. La seva fondària en l'actualitat seria inferior a la que tingué en altre temps, ja que per tradició oral tenim coneixement d'aquest fet. [...] A pocs metres d'aquesta cova hi ha un altre cau d'escassa entitat que podria esser susceptible d'haver tingut qualche funció en època prehistòrica».³⁵
 14. Ses Barreres-. Nom del portell que dóna entrada al camí que duu a les cases, des de la carretera de ses Marjals. A partir d'ell començava es camí Vell, substituït per un d'actual, de traçat rectilini. El portell sempre ha tengut barreres de fusta.
 15. Es Ametlers-. Tancat que llinda, en la part baixa de la finca, amb la carretera, dedicat tradicionalment al cultiu d'ametlers.
 16. Es Ametlerets-. Tancat contigu als Ametlers, de sòl més prim i, per tant, un lloc en què els ametlers no assoleixen la magnitud –sempre relativa– des del tancat anterior.
 17. Davant Can Monjo-. El topònim pertany a es Figueral, devora la carretera, i es refereix al tros que mira a l'hort dit *de Can Monjo*, situat a l'enfront, passada la carretera.
 18. Sa Torrentera-. «Llavor prenim per avall. I per avall anam a una alzina, devora sa Torrentera». És el torrent –el *Mapa Topogràfic Balear* l'anomena *Síquia de Son Claret*– amb el qual limita Vinromà per la part de dalt, amb la possessió des Fifers, i a on s'ha de situar l'anomenada *Alzina Grossa*.
 19. Es Torrentó-. És un ramal o tàlveg natural que, des de la síquia de Son Claret –*sa Torrentera*–, passa, pendent avall, transversalment per dins Vinromà (travessa sa Pleta de Davant ses Cases), pega a la carretera i va a parar al torrent de Muro. Molt ocasionalment, en episodis de precipitacions intenses (el més proper en el temps, l'octubre de 1990), el torrentó ha dut aigua: «De dins sa quarterada de davant ses cases se'n va dur molta terra cap en es torrent [de Muro]. I llavors, de dins es Figueral, van fer dur terra per compondre'l». Com a mesura de canalització i drenatge dels excessos hídrics va ser habilitada una síquia que, des d'un punt dins sa Pleta de Davant ses Cases conduïa l'aigua fins als horts, passant devora ses Barreres i d'aquí fins al torrent.
 20. Es Pas des Cantons-. És una obertura, a mode de passadís, obra de la mà de l'home en el marès constitutiu del subsòl de la garriga de Vinromà, i que constitueix l'accés a l'anomenada *Pedrera des Cantons*. De vegades, el determinant *des cantons* es canvia per *des cantoners*.

³⁵ Alomar Esteve, G. et alii (1994): *Història de Muro*, I, Mallorca, pàg. 107.

21. Sa Pedrera des Cantons–. Pedrera de marès, mecanitzada, oberta a cel obert amb posterioritat a l'any 1960 i clausurada uns vint anys més tard. Quan la deixà, l'amo se'n va anar a una pedrera devers Son Blai. Està dins la tanca anomenada *des Fifers*. A Mallorca i a Menorca, el mot *cantó* s'empra per referir-se a una peça tallada de pedra de marès, de dimensions variables (entre tres i cinc pams de llargària, devers dos pams d'amplària, i de 3 a 30 cm de gruix). L'estratègia d'extracció del marès d'aquesta pedrera moderna, en la qual la figura del trencador de marès que arrenca i trenca la pedra *artesanament* ha desaparegut, substituït per la màquina regatadora, ha donat lloc a un espai en forma de cub, profund (~10 metres d'alçada) i homogeni. L'*arquitectura* és, doncs, polièdrica, ja que la màquina crea angles rectes i perpendiculars, i ha transformat la pedrissa en un cub enclotat.
22. Sa Pedrera des Senyors–. Antiga pedrera de marès situada al costat de la carretera de ses Marjals, i que marca el final de sa Pleta Llargà i el començament de sa Pleta des Garroveret. En ser abandonada, en una data que no es coneix, la pedrera va ser, en part, reblerta de terra i dedicada al cultiu d'arbres fruiters, principalment tarongers, aprofitant el recer que ofereixen les parets naturals de la pedrera. Un tal Miquel *Eixut* conrava aquesta pedrera. Adosada a aquesta hi ha un safareig habilitat en una altra pedrera de petites dimensions. El safareig recollia, de manera natural, les aigües que drenen de ses Costes i la de les cunetes de la carretera, i abasteix d'aigua l'hort dins la pedrera en qüestió. S'ha de fer notar que aquest safareig no està consignat com a topònim –es pressuposa un *Safareig de sa Pedrera des Senyors* o un *Safareig de sa Pedrera Gran*–. De safaretjos no n'hi havia, llevat d'aqueix, més que als horts i conradissos de *sa Terra Secana*, adherits típicament als molins.
- La pedrera s'obre també a cel obert, «ahondando progresivamente en un trecho limitado y procediendo por escalones, que a su vez les sirven para extraer sillares rectangulares no de gran tamaño» (Gómez Lluca, 1919). Així, es presenta aquí com un conjunt més o menys desordenat de patis disposats *orgànicament*. La pedrera és travessada, a l'interior, per distints accidents litològics característics (*claus, cavalls, pèls, terrasses*). L'acció manual de retxar (fer les regates), obrir la bancada, desaferrar els cantons i desencaixar els blocs, de manera repetitiva i individualitzada, ha produït una morfologia distintiva caracteritzada per parets de formes corbades cap a la base, bisellades i sinuoses.
23. Sa Pedrera de s'Escultor–. Dins sa Pleta Llargà. «Anant an es Fifers, com han passat Ca na Balanguera. Se veu, però està condemnada. Es camí passa per devora», «Com han passat sa Barrera d'Enmig, com han passat sa barrera de Ca na Balanguera, a mà esquerra, com han passat de dos-cents a tres-cents metres, a l'esquerra, un poc fondo, entre sa paret des veïnat i es camí, hi ha aquesta pedrera». La pedrera en qüestió es destinava a treure pedra de més bona qualitat i obtenir-ne peces per escolpir.

24. Sa Pedrera des Tarongers—. Localitzada, presumiblement, prop de l'aljub, a la Pleta des Xots.
25. Es Portell de sa Pleta—. «A s'antic camí de pujada a ses cases». Portell encara sense identificar, però, per la referència, està dins el tros més proper a la carretera de sa Pleta de Davant ses Cases.
26. Sa Barrera de sa Pleta des Xots—. Portell que dona accés a sa Pleta des Xots, devora l'aljub.
27. Sa Barrera d'Enmig—. Portell que dona accés a sa Pleta Llarga, un cop s'ha passat Ca na Balanguera. El nom és escaient, perquè el portell marca un punt aproximadament intermedi dins la finca, i separa la part sota la influència de les cases –sa Pleta de Davant ses Cases i Ca na Balanguera–, de la part en què, a partir de sa Pleta Llarga, es va a les pedreres des Cantons i des Senyors, les més grans dins la garriga, i a ses Costes.
28. Sa Barrera des Fiters—. Situada en la part alta de la finca, prop del camí des Fiters, separa el tancament des Fiters del de sa Pleta Llarga.
29. Es Porxo de sa Pleta—. Caseta bastida amb pedra en sec, separada de les cases, i situada dins sa Pleta de Davant ses Cases. S'emprava per sestejar i pernoctar les egües. No ha de sorprendre, aquí, l'ús del mot *porxo*: la paraula no es circumscriu, com es creu, sols a l'àrea de la serra de Tramuntana mallorquina, i el DCVB la descriu com un 'cos d'edifici cobert de teulada o de canyissos, càrritx, etc., que només té paret per tres bandes, i per un costat deixa pas lliure a vehicles i persones; serveix per a soplujar carros, eines i altres objectes (Empordà, Mall.)'. Es Porxo de sa Pleta és, de totes totes, una caseta, però la seva funció es correspon completament amb la que, entre d'altres, li confereix el DCVB al substantiu *porxo*.
30. Camí de Vilalba / Camí des Fiters—. Camí que surt de la vila de Muro en una direcció unívoca a la possessió des Fiters, fent partió, en la seva part esquerra, amb Vinromà. La referència a aquest camí en la Història de Muro diu que «sortia de la Plaça Major de Muro cap a Son Moro, deixant a la dreta Es Padró. Després passa pel Pou d'es Drac i sa Cova de ses Genetes per acabar a la possessió des Fiters. Aquest camí duia antigament el nom de *Camí de Villalba*».³⁶ Sobre el nom *Vilalba*, vegeu-ne els amplis comentaris en les pàgines anteriors.
31. Es Caminet de ses Egos—. Anava a *es Garrover Tort*, i des d'allà duia a *es Garroveret*, dins sa Pleta des Garroveret. El caminet, del tipus que anomenen «de tres peus» (la informació és de Catalina Moranta *de Vinromà*), és a hores d'ara desaparegut, engolit per una formació vegetal de garriga. És interessant aquesta denominació «de tres peus»: Tot al respecte, V. M^a. Rosselló Verger ha escrit, referint-se al sud-est de Mallorca, que «la existencia de una red regular de caminos hace sospechar una parcelación relativamente moderna. No siempre se deja un camino carretero para llegar a las parcelas y fue antes mucho más frecuente el uso de caminos o pasos *de tres peus*, esto es de tres pies de ancho [...]. Con la introducción masiva

³⁶ Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1990): *Història de Muro*, III, Mallorca, pàg. 36.

- de los carros, es natural que la mayoría desapareciesen o se ampliasen».³⁷ Per al DCVB, un camí «de tres peus» equival a un camí de ferradura, és a dir un 'camí relativament estret, per on no poden anar carros sinó sols bísties'.
32. Es Camí Vell-. Es tracta de l'antic camí que, arrencant des del mateix portell devora la carretera, arribava a les cases tot resseguint una paret de pedra seca, i que es va substituir per un de paral·lel, més recte.
 33. S'Aljub-. Dins sa Pleta de Davant ses Cases es va fer aquesta infraestructura d'emmagatzematge d'aigua de pluja, separada uns 100 m lineals de les cases. L'aljub té, devora, un abeurador pels animals.
 34. Es Garrover Tort-. Està dins sa Pleta Llarga, per bé que el garrover roman avui en dia amagat dins una garriga que s'ha esdevingut màquia.
 35. S'Alzina Grossa-. Està dins sa Pleta des Xots, confrontant amb les possessions de Son Claret i es Fifers, devora el torrent que els amos de Vinromà anomenen *sa Torrentera*.

C) Toponímia dins la part dels horts –*sa Terra Secana*–.

36. Sa Terra Secana-. Els horts de la banda esquerra de la carretera de ses Marjals, de Muro a Can Picafort, en el tros de la possessió de Vinromà, s'engloben amb l'apel·latiu de caràcter col·lectiu de *sa Terra Secana*, per distingir la part agrícola, productiva de la finca, de la qual hem anomenat, amb matissos, «improductiva» –*sa Garriga*–.
37. Es Molí de Vinromà-. Si bé el nom correspon al de la mateixa propietat, aquest molí, situat devora la carretera de ses Marjals, enfront de l'entrada al camí que duu a les cases, sembla que és el més modern dels que hi ha als horts de Vinromà. Era un molí de fusta de 10 antenes. Els arreu (coa, cigonyal, pala, antena, balancí, puntal, menys es caixó), avui desmuntats, foren substituïts, per vells, per uns de més petits duts d'un que hi havia a Cala Rajada (Capdepera). Les dimensions dels nous arreu tampoc resultaren adients per al pistó que ja hi havia, de manera que el conjunt va ser desbastit, no així la torre. Per tal que es continués treient aigua, es va posar un motor. El molí té adherida una caseta i, devora, un safareig.
38. Es Molí de Can Tendre / es Molí de Don Miquel-. «Li dèiem de Can Tenre perquè ho va tenir durant molt d'anys un homo que li deien de Can Tenre». *Can Tendre* s'ha d'entendre que es pronuncia en la forma dialectal *Can Tenre*, casa dins la vila de Muro. El molí és situat dins l'hort que els amos de Vinromà anomenen també *de Don Miquel* (es refereixen a Miquel Alomar Esteve). La planta del molí és octogonal i la seva construcció és possiblement del segle XIX.
39. Es Molí de Cas Xato-. Molí situat en un punt dels horts que pertanyen a la Punta Secana. El contrava l'amo en Joan *de sa Creveta*, però a la seva dona li deien *de Cas Xato*.
40. Es Molí d'en Toni Morell-. L'antropònim correspon a la persona que el comprà. Està situat als horts, enfront de la tanca dita *des Ametlerets*, passada la carretera.

³⁷ Rosselló Verger, Vicenç M^a (1964): *Las Islas Baleares. Mallorca. El sur y el sureste*. Cámara oficial de Comercio, Industria y Navegación, Palma, pàg. 460.

41. Es Molí d'en Burguet-. Veïnat del molí d'en Toni Morell. L'antropònim correspon a la persona que el comprà, dita *de Can Burguet*.
42. S'Hort de Don Miquel / s'Hort d'en Molines-. L'antropònim es refereix a Miquel Alomar Esteve, prevere i propietari del terreny, i a Rafel Molines († 2006), arrendador. Són els noms amb els quals els amos de Vinromà anomenaven al darrer dels horts relacionats amb la finca, devora el torrent de Muro. Dins aquest hort, d'uns 30 quartons, es troba el molí que també anomenen *de Can Tenre*. L'hort, com tots els que, en aquest text, es consignen, dins la *Terra Secana*, és el primer que «es padrí» (l'amo en Llorenç Perelló, quan son pare Miquel encara era viu) va fer llaurar amb un parell de bous. Vol dir això que als horts, des de la carretera fins al torrent de Muro, hi havia un figueral. Les figueres s'arrabassaren i el terreny es llaurà i es convertí en horts.
43. S'Hort d'en Monjo / S'Hort de Can Jaume Monjo-. Hort d'uns 13 quartons, contigu a l'hort del molí de Can Tendre.
44. Es Camí de Don Miquel. Caminet obert dins els horts que condueix, en línia recta, des de la mateixa carretera de ses Marjals fins a l'hort de Don Miquel i al molí de Can Tendre, passant per s'Hort d'en [Jaume] Monjo. El camí el va manar fer Antoni I. Alomar i Alomar (1865-1942), a mode de drecera, perquè els jornalers que venien de sa Pobla, un pic travessat el torrent de Muro, no haguessin de voltar per sa Punta Secana.
45. Sa Punta Secana / Sa Punta de ses Punyaleres / Sa Punta-. Pertany a un hort, avui esdevingut una jove i petita garriga d'ullastres, que marca l'acabament de l'actual propietat de Vinromà. L'hort té forma triangular, i amb aquest acaba el camí de ses Punyaleres.
46. Camí de ses Punyaleres-. Nom que rep el camí principal que recorr els horts dins la partió de Vinromà. La seva etiologia coincideix amb la veu dels informadors: el nom prové de l'existència, en altre temps, vora el camí, de planters de pita o atzavara (*Agave americana*), planta que, localment a Mallorca, també anomenen punyalera. El nom corrent és *ses Punyaleres*, però altres informadors han pronunciat *punxaleres* i *putjaleres*.

D) Toponímia i microtoponímia dins la part de ses Cases.

Es llisten alguns noms de lloc (aquells que tenen un component espacial), així com noms comuns, relacionats amb les cases de Vinromà. Uns pertanyen a indrets dels voltants de l'edificació principal, i altres formen part de l'edificació mateixa. S'han obviat alguns noms de lloc que en formen part orgànica (per exemple, *sa Cuina*, *sa Carrera*, *sa Clastra*,...) i, en canvi, es reproduïxen aquells noms dels quals es pretén distingir, per algun motiu, la seva singularitat.

47. Ses Cases-. Edifici principal habitable de la possessió de Vinromà, on han viscut els amos, missatges i altres figures de la classe treballadora pagesa. La casa, que ha sofert modificacions, ampliacions i esbucaments almenys des del segle XVI, es va fer en

- dues parts que pertanyen a moments històrics i artístics distints: la primera es degué a la família Santmartí, i s'hi distingeix encara a l'interior de l'edificació el que fou portal i façana principal; la segona i actual n'és una generosa ampliació, del s. XVII, atribuïda als jesuïtes del convent de Sant Martí de Palma. L'escut de la façana de la casa, damunt un portal de mig punt, és d'aquesta data, i els seus senyals o emblema –probablement l'anagrama de *IESUS*– han estat picats i suprimits, cosa que pot esser atribuïda als fets derivats de la desamortització de Mendizábal. La casa no té allotjament per als Senyors –les dependències es redueixen a «quartos» molt elementals– i té adossats altres cossos d'edifici, principalment uns sestadors i una cotxeria.
48. Sa Tanca de ses Oliveres / Ses Oliveres–. És el nom que rep un tancat aferrat a les cases dedicat al cultiu d'oliveres. El mot *tanca* compareix a Vinromà per designar àrees de dimensions més petites que les de les pletes, i que es corresponen normalment amb les definicions que en fa el DCVB: 'Paret, bardissa o altre obstacle que circumda un espai de terreny i impedeix d'entrar-hi a peu pla' i 'Terreny conradís voltat de paret'.
49. Sa Tanca de s'Era–. Tancat de petites dimensions, en la part de darrera de les cases, que confronta amb la possessió de Son Claret. No és, amb precisió, la tanca que alberga l'era, però sí és un lloc veí.
50. S'Aprés–. L'après o corral on es munyen les ovelles és a Vinromà enfront de les cases, i té la forma habitual, llarguera i estreta. Aquesta llargària, diu el DCVB, depèn del nombre d'ovelles que componen la guarda, i l'amplària es calcula segons el nombre de munyidors. «Si la guarda és petita que basti un home per munyir, l'après sol tenir d'amplària una passa afavorida; si els homes que han de munyir són dos, té dues passes; si són tres, tres passes. Avui en dia ja es fan apressos coberts de teulada, com porxadetes, girats al ponent. Prop dels apressos solen sembrar cebes marines, perquè els calàpets en són anyívols, i així s'evita que entrin els calàpets a l'après per mamar de les ovelles, segons creença dels pagesos». A Vinromà, l'entradeta de l'après mira, certament, a ponent.
51. Ses Solls de ses Truges–. «Ses truges hi criaven. I llavor els animalets sortien per una claveguera a menjar». Aquestes solls estaven devora l'antiga vaqueria, petita edificació que ara està esbucada, i és on es tenien tancats els porcs per engreixar-los.
52. Sa Soll des Porcs Grassos–. Es tracta d'un quartet que hi havia darrere es Galliner, enfront dels sestadors.
53. S'Era–. Era de batre situada just enfront dels sestadors, de forma semicircular i lleugerament anivellada, en un dels costats, per mitjà d'un paredat de pedra seca. El seu diàmetre és de 20 m. Hi batién, entre altres coses, blat, faves i civada. Per ventar se servien del vent que, en l'estiu, venia regularment de la banda de Son Claret: «Ses cases aturen es xaloc. Si es *movent* se movia de xaloc, bona nit! Venia vent d'amunt, mos anava bé. Venia es mestral, ja no mos anava tan bé, perquè es mestral pegava a ses cases, en es Sestadors, i també molestava».
54. Es Galliner–. Petita edificació, de dos aiguavesos, de construcció relativament més recent destinada a arrecerar les gallines. Es va construir perquè les gallines tenguessin protecció contra els animals (genetes, mostels i demés) que les atacaven i mataven.

55. Sa Pica de ses Gallines–. Pica de pedra d’una sola peça on hi bevien les gallines.
56. Es Sestadors–. Edificació adosada a les cases, amb la façana orientada a ponent, destinada a arrecerar i sestiar les ovelles i altres animals. Té unes dimensions relativament grans.
57. Es Quarto des Pastor–. «Es padrí i sa padrina dormien aquí, i més endarrere hi havia una dona que li deien sa Xata Balaguera, i dormia en aquell quartet de darrere, i s’altre era es Quarto des Pastor», «Es pastor dormia en es quarto que mira dins sa Cotxeria». Així, en la banda de ponent de les cases hi havia tres habitacions: l’un mirava a una cotxeria devora els sestadors (Quarto des Pastor), l’altre mirava dins la casa (quarto de sa Xata Balaguera) i un tercer en el qual dormiren, un temps, el padrí i la padrina de l’amo en Miquel Perelló *de Vinromà*.
58. Es Festejador–. Obertura dins una de les habitacions de la planta baixa que constitueix la finestra, sota la qual s’habilitaren dos bancs de pedra, un enfront de l’altre. La finestra constitueix una obertura a través de la qual els joves festegen –la jove, dins l’habitació, asseguda en un dels bancs, i el jove a fora–.
59. Es Quarto des Formatges / Es Rebost des Formatges–. Petita cambra a la planta baixa, a l’esquerra del portal de l’entrada principal, en la qual es guardaven formatges.
60. Es Rebost Petit–. Rebost sense identificar, potser és el mateix rebost anomenat *des Formatges*.
61. Sa Sala de ses Tomàtigues–. «Sa part de dalt era per guardar menjar». Nom que rebia un dels espais de la planta de dalt de les cases, buida, que es destinava a graner i a guardar altres productes agrícoles, entre ells ametles i tomàtigues. És interessant comprovar, aquí, l’ús conforme de la forma *sala*, ja que diu el DCVB que a Mallorca és també una sala el ‘pis situat damunt la planta baixa, en el qual se solen guardar les collites’.
62. Sa Vaqueria–. Edificació adosada o veïna de les cases, avui esbucada, destinada a arrecerar les vaques i altres animals. Devora aquesta vaqueria hi ha notícies orals de l’existència, en temps passats, d’un molí de sang. Així, hi ha la possibilitat que l’edificació que fins fa poc ha constituït la vaqueria fos en realitat una casa de pagès destinada a un ús habitacional d’uns amos remots, mentre que, al costat, s’aixecava la casa de possessió pròpiament dita. L’edifici esbucat conservava, de fet, un portal del segle XVII (avui traslladat de lloc), de tres punts, que presenta els trets d’una portalada que no s’ajusta estèticament a l’entrada d’una vaqueria, sinó més aviat a la de l’esmentada casa de pagès. La informació oral referent al molí de sang diu textualment que «devora ses Oliveres, devora sa Soll des Porcs, hi hi havia una païsseta, com un quarto, i hi ha encara es fondo d’un cossi. I allà hi havia es molí de sang. He sentit dir en es padrí que hi havia això».
63. Ses Païses (des porcs)–. La forma dialectal *païssa* es refereix al lloc cobert de teulada que es destina a guardar-hi la palla, com també, a Mallorca, al lloc on dormen i mengen les bísties. A Vinromà, *ses Païses* són uns estables que els informadors no concreten espacialment, i en els quals es tenien porcs.
64. Es Forn–. Forn típic aferrat a l’edificació que abans constituï *sa Cotxeria*.
65. Sa Cotxeria–. Petita edificació adosada a les cases destinada a arrecerar el carro o,

- en el seu cas, un tractor. En altre temps tengué un forn que posteriorment es va traslladar i refer a un costat defora d'aquesta cotxeria. Hi havia, devora els sestadors, una altre espai que s'utilitzava com a cotxeria, de dimensions menors.
66. Es Corral-. Part de darrere de les cases en la qual pasturaven les gallines.
67. Es Colcador-. Petit banc de pedra aferrat a la paret de la façana principal de les cases, que s'utilitzava per pujar còmodament a cavall o egua.
68. Es Femer-. Situat, abans, on hi ha ara un fasser, al costat de les cases.
69. Sa Cisterna-. Cisterna d'aigua situada en la part de darrera de les cases. S'hi bevia l'aigua de pluja i també, en una pica molt antiga, es rentava llana. La cisterna recollia aigua de sengles canaletes col·locades en l'aiguavés de la part de davant de les cases i dels sestadors. La primera canaleta, la de la façana principal, fou llevada.
70. Es Lledoner Gros-. Lledoner (*Celtis australis*) més vell de les cases, plantat ben enfront de la façana principal.

La llista pot ser ampliada encara si es contempen, com s'ha comentat, altres noms comuns i de lloc que, en boca dels informadors, o perquè encara estan en ús, han sortit espontàniament (*sa Cuina, sa Clastra, sa Carrera, es Fasser, es Ginjoler,...*). La seva descripció o localització, emperò, no ha presentat, *a posteriori*, cap rellevància toponomàstica o dificultat d'escatir-ne, per ignots, els seus trets particulars, que no puguin ser resolts fàcilment per altres mitjans. Després hi ha el cas d'aquells topònims i noms comuns dels quals se'n presumeix la seva existència, però que no s'han escoltat de la boca dels informadors: és el cas, per exemple, d'uns «presumibles» *Hort d'en Toni Morell* (sí s'ha sentit, en canvi, *es Molí d'en Toni Morell*), *Hort d'en Burguet* (s'ha sentit *es Molí d'en Burguet*), *es Safareig de sa Pedrera des Senyors* (s'ha sentit *sa Pedrera des Senyor*), *es Portell de sa Tanca des Fifers* (s'ha sentit *sa Tanca des Fifers*), i així successivament. Vol dir això que la llista de noms és sens dubte susceptible de ser ampliada i, a més d'això, contrastada i refutada amb la qual és susceptible d'obtenir-se d'altres informadors o fonts documentals.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

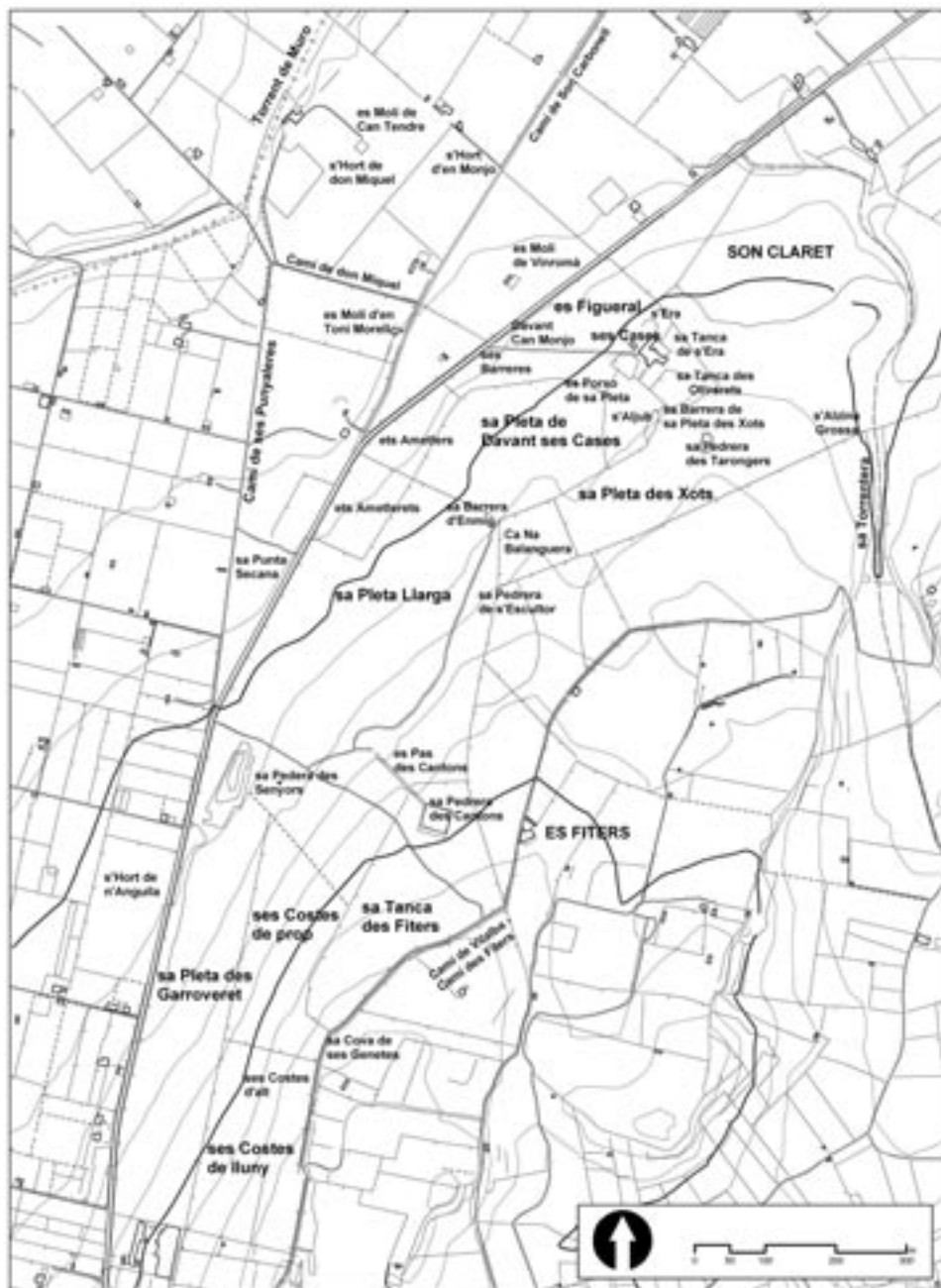
- ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. (1930-62): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vol., Editorial Moll, Palma.
- ALOMAR ESTEVE, G. *et alii* (1994): *Història de Muro*, Vol. I, Ajuntament de Muro.
- ALOMAR ESTEVE, G. i Rosselló Vaquer, R. (1989): *Història de Muro*, Vol. II, Ajuntament de Muro.
- ALOMAR ESTEVE, G. i Rosselló Vaquer, R. (1990): *Història de Muro*, Vol. III, Ajuntament de Muro.
- ALOMAR ESTEVE, G. (1987): «*Un poble i una nissaga. La vila de Muro i els Alomar "de la Serra"*», Quaderns de Ca la Gran Cristiana, 8, Palma.

- BONNER, A. i BUJOSA, F. (dir.) (2006): *Història de la Ciència a les Illes Balears*. Vol. I. Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Economia, Hisenda i Innovació, 311 p.
- CORRIENTE, Federico (1977): *Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle*, Instituto Hispano-àrab de Cultura, Dirección General de Relaciones Culturales, Madrid.
- Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes* (València, 18-21 d'abril de 2001). Universitat de València, ed. Denes, 2002.
- EPALZA, Mikel de: «Topònims d'origen antroponímic àrab de temps de la conquesta (Cid, Busot, Benimassot, Massoda, Benissoda, Benissaudet)», *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior, XIVè Col·loqui. Alacant*. Barcelona, núm. XLIV, 1991, p. 619-627.
- FIOL, P.; PAYERAS, D.; RIUTORT, S. (1999): *Muro. Guia dels pobles de Mallorca*. Inca.
- FIOL TORNILLA, P.; ROSSELLÓ VAQUER, R.; PAYERAS CAPÓ, D. (1991): *Història de Muro*, Vol. IV, Ajuntament de Muro.
- FONT JAUME, Alexandre (1999): «Nòtules de toponímia llatina preislàmica. Composts i derivats de VILLA a Mallorca», *BSAL* 55, p. 65-84.
- GÓMEZ LLUECA, F. (1919): *El mioceno marino de Muro*. Trabajos del Museo de Ciencias Naturales de Madrid, Serie Geológica, núm. 25.
- LÓPEZ BONET, J. F. (1988): «Metrologia de Mallorca», a *Estudis Baleàrics*, núm. 28, Any VI.
- MAS FORNERS, A. (2002): «Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350). El cas de la parròquia de Santa Margalida», *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, València, pàg. 321-339.
- MAS FORNERS, A. (1993): «La primera toponímia catalana dels actuals termes de Santa Margalida i Maria referida a unitats d'explotació agrària», dins Planisi, H. i Rosselló, M., *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, Universitat de les Illes Balears, Serveis de Publicacions i Intercanvi Científic, Palma, 2004.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1986): *Corpus de toponímia de Mallorca*, Palma de Mallorca, Tom II.
- ORDINAS GARAU, A. (2001): *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de llocs*, Ed. Moll, col. "Els treballs i els dies", 48, Palma.
- PLANISI GILI, H. (coord.): *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, Universitat de les Illes Balears i Govern de les Illes Balears, Palma.
- A. POVEDA (1980): «Introducción al estudio de la toponimia árabe-musulmana de *Mayūrqa*

- según la documentación de los archivos de la *Ciutat de Mallorca* (1232-1276)», *Awraq*, III, Madrid, p. 7-101.
- POVEDA, A. (1980): *Repertori de toponímia àrabo-musulmana de Mayūrqa segons la documentació dels arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276/1229-1230)*. Fontes Rerum Balearicum III, 1979-80.
- POVEDA, A. (1988): *Toponímia àrabo-berber i espai social a les Illes Orientals d'al-Andalus*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.
- ROSSELLÓ BORDOY, G. (1994): *Escrit sobre la terra. Estudis de Toponímia*. Quaderns de Ca la Gran Cristiana, 12, Palma, 91 p.
- ROSSELLÓ BORDOY, G. (2005): «La toponímia aràbiga de la partió d'Empúries», dins H. Planisi Gili (coord.): *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, Universitat de les Illes Balears i Govern de les Illes Balears, Palma, 2005.
- ROSSELLÓ VERGER, Vicenç M^a. (1964): *Las Islas Baleares. Mallorca. El sur y el sureste*. Cámara oficial de Comercio, Industria y Navegación, Palma.
- SANTAMARÍA, A. (1989): «Algebeli / Muro. Tradición historiográfica a revisar, a descartar». *BSAL*, 45, p. 69-90.
- SOLER, Abel (2001): «La conquesta de Mallorca per musulmans del Xarq Al-Andalus (902) i la toponímia balear», dins *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes* (València, 18-21 d'abril de 2001). Universitat de València, ed. Denes, 2002.
- SOTO COMPANY, R. (ed.) (1984): *CÒDEX CATALÀ del Llibre del Repartiment de Mallorca*, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balears, Direcció General de Cultura. Fonts documentals del Regne de Mallorca, I.
- TERÉS, Elias (1983): *Antroponímia hispano-àrabe reflejada por las fuentes latino-romances*, edició por Jorge Aguadé, Carmen Barceló y Federico Corriente.

Agraïments: Al Dr. Antoni Ignaci Alomar Canyelles, filòleg, per la seva acurada revisió crítica d'aquest treball; i al Dr. Guillem Rosselló Bordoy, historiador i arqueòleg, pels importants suggeriments etimològics.

TOPONÍMIA DE VINROMÀ (MURO)

Mapa 1-. Toponímia fonamental de Vinromà (Muro), plasmada sobre una topografia a escala 1:5000. Elaboració: G. Alomar-Garau.

Fig. 1-. Cases de Vinromà, abans de l'any 1990. Foto: G. Alomar Esteve.

Fig. 2-. Sestadors i fatxada de ponent de les cases de Vinromà. Vista des de l'era de batre. Foto: G. Alomar-Garau.

Fig. 3-. Sa Barrera d'Enmig, dins la part ocupada per la garriga. El portell separa la Pleta de Davant ses Cases de la Pleta Llarga. Foto: G. Alomar-Garau.

Fig. 4-. Sa Pedrera des Senyors, sense mecanitzar, reblerta amb terra i dedicada a l'arboricultura de tarongers i altres fruiters. Foto: G. Alomar-Garau.

Fig. 5–. Sa Pedrera des Cantons, abandonada, amb les empremtes deixades en la paret per la màquina regatadora. Un cub enclotat dins la garriga. Generacionalment més moderna que la Pedrera des Senyors. L'accés és a la banda esquerra de la fotografia. Foto: G. Alomar–Garau.

Fig. 6–. Molí de Vinromà i caseta adossada, dins els horts o Terra Secana. Al fons, dins la garriga, una palmera indica la presència de les cases. Foto: G. Alomar–Garau.